

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»

**Ректори МДТ «Донишгоҳи давлатии
Бохтар ба номи Носири Хусрав»,**

**доктори илмҳои биологӣ,
профессор**

Давлатзода С.Х.

2022 с.

Такризи

муассисаи пешбар – кафедраи таърихи умумӣ ва фарҳангшиносии Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав» ба диссертатсияи Садиров Шарафҷон Аҳтамович дар мавзӯи «Таърихи Систон» – ҳамчун сарчашмаи таърихӣ, ки ба Шӯрои диссертатсионии 6D.КOA-024-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 07.00.09. – Таърихнигорӣ, маъхазшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ пешниҳод гардидааст.

Мутобиқати мухтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илми эълоншуда. Диссертатсияи Садиров Шарафҷон Аҳтамович фарогири яке аз масъалаҳои муҳимми соҳаи илмҳои таърих мебошад. Зеро омӯзиши системаи таърихӣ ҷомеа ва ташаккулу инкишофи он дар шароити муосир яке аз масъалаҳои асосӣ дар низоми донишҳои таърихӣ ба ҳисоб меравад.

Барои омӯзиши таърихи асримиёнагии тоҷикон сарчашмаҳои таърихӣ нақши асосиро мебозанд. Дар қиёс бо халқҳои дигар аҷдоди тоҷикон дар ҳазор соли охир бо офаридани осори адабӣ ва таърихӣ мероси гаронбаҳоеро барқой гузоштаанд, ки ҳамчун манбаи муътамад хидмат мекунанд. Хусусан асрҳои X-XIII давраи пурбори рушди таъриху адабиёти форсу ба шумор меравад. Дар ин марҳила дар ҳамаи заминаҳо асарҳои арзишманду мондагор таълиф шудаанд. Аз ҷумла вобаста ба ҷойҳои муҳими стратегӣ доштани баъзе шахру вилоятҳо ва тараққиёти сиёсӣ ва иқтисодии минтақаҳои муайян дар бораи гузаштаи онҳо таърихномаҳои падида омаданд. Дар ҳамин давра аст, ки шахру минтақаҳои муҳими тоҷикнишине чун Самарқанд, Бухоро, Хоразм, Балх, Ҳирот, Марв, Рай ва Рай соҳиби таърихномаҳои худ гардиданд. Систон дар замони бостон ва асрҳои миёнаи Шарқ нақши муҳим дар раванди ҳодисаҳо ифода карда, таваҷҷуҳи ҳокимону донишмандонро ба худ ҷалб сохтааст. Бесабаб нест, ки дар бораи гузаштаи он асари муҳими таърихиву адабӣ – «Таърихи

Систон» падида омадааст. Ин асар ба қавли бештари ховаршиносону муаррихони машхури дунё яке аз сарчашмаҳои муҳими таърихӣ дониста мешавад. Рисолаи унвонҷӯ Садиров Ш.А. ба таҳқиқи баррасии ин манбаи таърихӣ бахшида шудааст.

Диссертатсияи Садиров Шарафҷон Аҳтамович дар мавзӯи «Таърихи Систон» – ҳамчун сарчашмаи таърихӣ, ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 07.00.09 – Таърихнигорӣ, маъхазшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ пешниҳод шудааст, бо шиносномаи ихтисоси 07.00.09 – таърихнигорӣ, маъхазшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ, ки аз рӯйи он ба Шӯрои диссертатсионӣ мувофиқи фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1-уми ноябри соли 2021, таҳти №311/01 ҳуқуқи қабули диссертатсияро барои Ҷимоя дода шудааст, мувофиқ мебошад.

Мубрамияти таҳқиқи масъалаи ин аст, ки «Таърихи Систон» дар бораи яке аз минтақаҳои муҳими таърихиву фарҳангии тоҷикон – Систон, ки дар манобеи таърихии қуҳан Сакистон ё Сагистон номида мешавад, маълумот медиҳад. Дар Систон аз қадим қавмҳои ориёӣ зиндагӣ карда, он дар ҳамаи марҳилаҳои таърихии тоҷикон – замони бостон, давраи то паҳншавии ислом ва асрҳои миёна нақши ҳалқунанда бозидааст. Ин асар дар бораи таърихи бостон ва асрҳои миёнаи тоҷикон ахбори нодир дода, яке аз сарчашмаҳои асосӣ барои омӯзиши таърих, ҷуғрофия, мардумшиносӣ ва адабиёти тоҷик ба шумор меравад. Аксари муаррихони маъруф, ки роҷеъ ба таъриху фарҳанги тоҷикон таҳқиқ кардаанд, аз ҷумла А.Ю. Якубовский, Б.Ғ. Ғафуров, Саид Нафисӣ, Э. Браун, К.Э. Босворт ва дигарон аз «Таърихи Систон» ба унвони як сарчашмаи муътамад истифода кардаанд.

Ҳамчунин мубрамияти мавзӯи диссертатсионӣ дар он ифода меёбад, ки зарурияти омӯзиш ва баррасии «Таърихи Систон» дар бораи яке аз бахшҳои муҳими сарзамини таърихии тоҷикон – Систон маълумот дода, дар ин асар гузаштаи Систон ҳамчун бахше аз таърихи умумии мардумони эронинажод фаро гирифта мешавад.

Саҳми илмии муаллиф дар омӯзиши масъалаи мазкур дар он аст, ки ӯ дархостҳои ҳудро мураттаб сохта, пешниҳодоти амалӣ ва пешбиниҳои илмиро дар мавриди масъалаҳои таҳқиқшаванда мушаххасан иброз намудааст. Муаллиф дар рафти таҳқиқи масъалаҳои гуногуни назариявӣ амалии «Таърихи Систон», дар асоси омӯзиши асарҳои зиёди олимони хориҷиву ватанӣ, кӯшидааст, ки онҳоро ба сифати манбаъ ва захираҳои сатҳи гуногун истифода намояд. Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона навишта шуда, дорои навгониҳои илмӣ мебошад. Дар

диссертатсия нуктаҳои илмие ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, ки онҳо дар замони муосир навгонии илмӣ маҳсуб меёбанд. Натиҷа ва нуктаҳои навини илмӣ ба ҳимоя пешниҳодшуда саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро нишон медиҳад.

Мақсади асосии таҳқиқоти диссертатсиониро таҳлили ҳамаҷонибаи «Таърихи Систон» - ҳамчун сарчашмаи таърихӣ ташкил медиҳад.

Бо назардошти он хусусиятҳо, ки «Таърихи Систон» - ҳамчун сарчашмаи таърихӣ ба шумор меравад, дар раванди таҳқиқоти диссертатсионӣ иҷрои вазифаҳои зерин ба миён гузошта шудаанд:

1. Рушди баъзе шахру музофоти муҳими сиёсӣ ва даст ёфтани онҳо ҳамчун марказҳои фарҳангӣ ва тамаддунӣ, шиддат гирифтани тамоюлҳои марказгурезӣ дар баъзе минтақаҳо, тарғиб гаштани муаллифон аз ҷониби баъзе ҳокимони шахру вилоятҳо ва инчунин ба вучуд омадани эҳсоси шахр-ватанӣ ва ифтихорҳои бумӣ дар миёни мардуми шахрҳо аз муҳимтарин омилҳои падида омадани таърихнигории маҳаллӣ дар миёни тоҷикон гардид. Асрҳои X-XII замони авҷи навиштани таърихҳои маҳаллӣ буда, баъзе шахру музофоти муҳими Хуросону Мовароуннаҳр соҳиби чунин таърихномаҳо гаштанд.

2. Дар миёни осори ба таърихи маҳаллӣ бахшидашуда «Таърихи Систон» мақоми хосс дорад. Муаллиф ва замони дақиқи нигоштани асар дақиқ маълум нест, вале сабқу равиши нигориши он донишмандонро ба натиҷае расонидааст, ки ин асар байни асрҳои XI-XIV навишта шудааст. Ин асар сарнавишти яке аз вилоятҳои кӯҳану муҳими сарзамини Эрони қадим ва асримиёнагӣ – Систон ва мардуми онро баён карда, умумияти таърихи он бо минтақаҳои дигар ва вижагиҳои ин мулкро шарҳ додааст. Ахбори ин асар ба муаррихон имкон медиҳад, ки дар қиёс бо сарчашмаҳои дигар баъзе санаҳои таърихиро дақиқ намоянд ва дар баъзе мавридҳо тиккаҳое аз таърихи умумии халқи тоҷик комил карда шаванд. «Таърихи Систон» аз ҷониби бузургтарин муаррихони ватаниву хориҷӣ истифода гардида, дар қатори муҳимтарин сарчашмаҳои таърихӣ эътироф карда шудааст.

3. «Таърихи Систон» манбаи муҳим роҷеъ ба ҷуғрофияи таърихии Систон ва баъзе минтақаҳои ҳамҷавори он ба шумор меравад. Ин асар вижагиҳои ҷуғрофӣ, таърихӣ ва мардумшиносии як музофотро баён кунад ҳам, он дар айни ҳол ҳамсарнавишт будани аҳолии Систон бо дигар минтақаҳои мардуми эронинаждо дар давраҳои қадим ва асрҳои миёна собит мекунад.

4. «Таърихи Систон» сарчашмаи хеле арзишманд роҷеъ ба забти сарзамини Систон аз тарафи истилогарони араб мебошад. Ахбори он имкон медиҳад, ки бо баъзе ҷузъиёти тасарруфи Систон ва муборизаи озодихонаи систонӣ алайҳи истилогарон, инчунин раванди мусулмоншавии аҳолии минтақа ошно гардем.

5. «Таърихи Систон» перомуни сиёсати Тоҳириён дар Систон ва

вазъи ин минтақа дар марҳилаи бедории тамоми сарзаминҳои Хуросону Мовароуннахр маълумоти нодир медиҳад. Дар чараёни муборизаи систониён барои раҳой аз хилофати Аббосиён Систон ба маркази асосии муқовимат табдил меёбад, ки саранҷом ба истиклоли комили Хуросону Мовароуннахр оварда мерасонад.

6. Муборизаи озодихонаи аҳолии Систон бо роҳбарии Яъкуби Лайс дар «Таърихи Систон» муфасссал баён ёфта, ин сарчашмаи таърихӣ бо ифтихор аз Саффориён ва корномаи онҳо ҳикоят мекунад. «Таърихи Систон» Саффориёро ҳамчун начотдиҳандагони Систон аз ситами волиёни араб ба ҳисоб оварда, аз Яъқуб ва Амри саффорӣ бо эҳтироми хосса ва ҳамчун қаҳрамонӣ фидокор ёдовар мешавад. Давраи ҳукмронии ин силсиларо сарчашмаи мавриди назар «давраи тиллоии» Систон меҳисобад.

7. Систон дар меҳвари сиёсатгузориҳои Сомониён қарор дошта, ахбори «Таърихи Систон» дар ин замина аҳамияти махсус дорад. Муносибати дарбори Сомониён дар қиблаи Систон ҳамеша яксон набуда, дар «Таърихи Систон» фарозу нишебӣ он аз назари як муаррихи дар музофот қарордошта инъикос ёфтааст. Маълумоти «Таърихи Систон» бисёре аз саҳифаҳои норавшани замони Сомониёро возеҳ ва комил мегардонад. Муаллифи «Таърихи Систон» ҳукумати туркони ғазнавӣ ва салҷуқиро барои мардуми Систон мусибат ва давраи ранҷу азоб мешуморад.

8. «Таърихи Систон» ба ҷунбишҳои мардумӣ ва шӯришҳои мусаллаҳонаи дар ҳудуди Систон рухдода таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда, онро яке аз нуктаҳои осебпазири ин минтақа медонад. Бар хилофи бештари муаррихони ин давра, ки аз шӯришгарон ба унвони ҷинойтқору барҳамзанандагони амниятӣ оромиши мардум муҳокимаронӣ кардаанд, муаллифи «Таърихи Систон» аз Ҳамзаи Озрак – пешвои ҷунбиши мардумии Систон (солҳои 798-828) ба унвони намояндаи мардуми Систон дар баробари ситами волиёни аббосӣ ва сиёсатҳои нодурусти молиётӣ онҳо ёдовар мешавад. Ин тарзи нигариш ба ҷунбишҳои мардумӣ ҷойгоҳи «Таърихи Систон»-ро дар таърихнигорӣ суннати форсу тоҷик мумтоз мегардонад.

9. «Таърихи Систон» сарчашмаи нодир роҷеъ ба вазъи иҷтимоии мардуми эронинаҷод буда, дар он ахбори фаровон доир ба асотири қадим, дину ойинҳои тоисломӣ, раванди мусулмоншавии аҳоли ва ташаккули забону адабиёти навини форсии тоҷикӣ дар асрҳои IX-X ба шумор меравад. Ба ғайр аз ахбори фаровон дар бораи фарҳанги тоҷикон, забони «Таърихи Систон» низ намунаи зинда аз таърих ва рушди нумӯи забони форсии тоҷикӣ мебошад.

Навгониҳои илмӣ диссертатсия: Муаллиф талош кардааст, ки бори нахуст дар илми таърихнигорӣ тоҷик дар қолиби як диссертатсияи илмӣ сарчашмаи муҳими таърихӣ - «Таърихи Систон»-ро баррасӣ ва бар асоси он бахше аз ҳодисаҳои таърихи халқи тоҷикро мавриди омӯзиш қарор

диҳад. Муҳимтарин навлониҳои диссертатсия инҳо мебошанд:

1. Заминаҳои пайдоиши таърихнигории маҳаллии тоҷикон ва хусусиятҳои асосии таърихнигории маҳаллӣ омӯхта шудааст;

2. «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи таърихӣ таҳқиқу баррасӣ гардида, ҷойгоҳи он ҳамчун манбаи муҳими таърихӣ ва фарҳангӣ арзёбӣ гаштааст;

3. Муҳтавои асосӣ, мазмун ва сохтори «Таърихи Систон» мавриди пажӯҳиш қарор гирифт;

4. Сарчашмаҳои аслии «Таърихи Систон» муайян карда шуданд;

5. Ҷуғрофияи таърихии сарзамини Систон бар пояи ахбори сарчашмаҳои асримиёнагӣ ва дар қиёс бо ахбори «Таърихи Систон» муайян карда шуд.

6. Сиёсати давлатҳои тоҷикии Тоҳириён, Саффорӣён ва Сомониён нисбат ба Систон ва мардуми он омӯхта шуд;

7. Дар хусуси сарнавишти Систон ва аҳолии он дар ҳаёти давлатҳои Аббосӣён, Ғазнавиён ва Салҷуқӣён таҳқиқот анҷом дода шуд;

8. Бар пояи ахбори «Таърихи Систон» ва муқоисаи он бо сарчашмаҳои дигар ҷунбишҳои халқии Систон ва натиҷаҳои он омӯхта шуд;

9. Нақши «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи нодир роҷеъ ба забону адабиёт, дину ойин ва фарҳанги тоҷикон омӯхта, муайян карда шуд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Диссертатсияи мазкур аҳамияти назариявӣ ва амалӣ дошта, натиҷаи омӯзишу баррасии муаллиф дар давоми 5 соли охир мебошад. Маводи диссертатсияро ба ғайр аз муаррихон филологҳо, мардумшиносон ва фарҳангшиносон низ метавонанд истифода кунанд.

Муқаррароти асосӣ, хулосаҳо ва тавсияҳои амалии диссертатсия барои мутахассисони соҳа, барои таҳқиқоти илмӣ ва амалии эшон самарабахш мебошад. Бо мутолиаи маводди ҷамъоваришуда дар диссертатсия, ба сурати беҳтар ба таҳқиқоташон муваффақ хоҳанд гардид.

Ҳамчунин таъмини курси махсус дар шӯъбаҳои факултетҳои таърихи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз аҳамият ҳолӣ нест, аз ин рӯ, ин диссертатсия барои омӯзиши донишҷӯёни риштаи таърих бисёр муҳим ва арзишманд мебошад, махсусан донишҷӯёни тоҷик.

Дарҷаи эътимоднокии натиҷаи таҳқиқот аз дақиқияти маълумот, кофӣ будани ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот ва ҳаҷми интишорот, гузаронидани таҳқиқоти диссертатсионӣ бармеояд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва таҷрибавӣ пешниҳод карда шудаанд.

Тавсиби натиҷаҳои диссертатсия дар қорҳои интишоргардида. Автореферат ва қорҳои илмӣ, ки ба мавзӯи таҳқиқотӣ ҷоп гардидаанд мазмуни асосии рисолаи диссертатсиониро ба таври пурра инъикос

менамоянд. Нуктаҳои асосии таҳқиқот дар 9 мақолаҳои илмӣ баён гардидаанд, ки аз онҳо 4 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттесатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидаанд. Ҳамчунин, нуктаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конференсияҳо ва семинарҳои гуногуни илмӣ амалии донишгоҳӣ ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ аз ҷониби муаллиф дар шакли маъруза пешниҳод гардидаанд. Дар интишорот натиҷаҳои асосӣ, хулосаҳои таҳқиқот ва тавсияҳои муаллиф инъикоси худро ёфтаанд.

Диссертатсия аз номгӯи ихтисораҳо, муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, се боб, ки дарбаргирандаи ҳашт зербоб аст, баррасии натиҷаҳо, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат мебошад. Ҳаҷми умумии диссертатсияро 172 саҳифаи матнӣ компютерӣ ташкил медиҳад.

Муаллиф дар боби якуми рисолаи худ, ки “Маълумоти умумӣ дар бораи “Таърихи Систон” ном дошта, аз ду зербоб иборат аст, масъалаҳои таърихшиносии халқи тоҷик ва инъикоси ҷуғрофияи сиёсӣ иқтисодӣ аз нигоҳи концептуалӣ қарор додааст.

Дар зербоби якуми боби якум муаллиф оиди мероси арзишманди таърихи тоҷикон будани асари “Таърихи Систон” ва на танҳо осори равшангари таърихи халқи тоҷик, балки баъзе аз навиштаҳо гузаштаи милалӣ гуногуни олам будани асар маълумот медиҳад. «Таърихи Систон» дар миёни осори ба таърихи маҳаллӣ бахшидашуда мақоми хосс дорад. Вобаста ба мавқеи муҳими стратегӣ ва ҷойгоҳи Систон дар воқеаҳои асрҳои VIII-XII китоби таърихӣ марбут ба ин вилоят хеле муҳим гардид.

Дар зербоби дуюми боби якуми рисола муаллиф таъкид месозад, ки «Таърихи Систон» аз нигоҳи ҷуғрофӣ низ хеле ғуруриш буда, ҷойгиршавии шаҳру деҳоти минтақаҳои зиёди Хуросон, Мовароуннахрро баён мекунад, аммо дақиқтарин маълумоти ҷуғрофӣ дар ин асар перомунӣ ҷуғрофияи таърихӣ худуди Систон мебошад. Ахбори овардаи «Таърихи Систон» дақиқтар аз осори маъруфи ҷуғрофии асрҳои IX-X ба шумор меравад. Муаллиф қайд менамояд, ки «шароити ободонии Систон ба се банд бастан ниҳода омадааст: бастан банди об, ва бастан банди рег ва бастан банди муфсидон». Мардуми Систон дар мубориза бо офатҳои табиӣ, аз ҷумла ҳуҷуми рег дар тули таърих таҷриба андӯхта, роҳҳои мубориза бо ҳуҷуми реги фаро гирифтаанд. Муаррихон низ воқеиятро таъйид карда, навиштаанд, ки бодҳои саҳту пайваста сабаб шудааст, ки систониён осебҳои бодӣ барои орд кардани гандум сохтаанд.

Боби дуюми рисола «Инъикоси таърихи бостон ва асри миёнагӣ дар «Таърихи Систон» ном дошта, аз чор зербоб таркиб ёфтааст.

Зербоби якуми боби дуюм ба инъикоси таърихи бостонии тоҷикон бахшида шудааст. Дар ин қисмати диссертатсия қайд карда мешавад, ки Систон аз дерзамон ғажвораи тамаддуни мардуми ориёӣ ба шумор меояд.

Осори бостонии ёфтшуда аз ин марз ба асри санг мерасад. Суханони муаллифи «Таърихи Систон»-ро ки зодгоҳи худро аз куҳантарин марказҳои таърихи инсоният медонад, ёдгории бостонӣ бо номи Шаҳри Сӯхта собит месозад.

Зербоби дуюми боби дуум ҳамчун сарчашмаи таърихӣ доир ба замони истилои араб ном дошта, дар он перомуни истилои сарзамини Систон аз ҷониби арабҳо маълумот дода мешавад. Аз ҷумла, ахбори «Таърихи Систон» маълумоти муаррихон Балозурӣ ва Табариро, ки менависанд охириин шоханшоҳи сосонӣ Яздигурди III (632-651) пас аз шикастҳои паёпай ба шарқи Эрон паноҳанда шуд, таъйид мекунад. Балозурӣ навиштааст, ки марзбони Кирмон намехост, ки Яздигурд дар Кирмон бошад. Аз ин хотир пас аз суҳбат бо шох «бифармуд, то ӯро берун кунанд ва гуфт ту шоистагии қаряеро ҳам надорӣ, подшоҳӣ ки ҷойи худ дорад. Агар худованд дар ту хайре суроғ дошт, туро ба ин рӯз намеандохт. Пас Яздигурд ба Систон рафт».

Дар зербоби сеюми боби дуум оиди Систон дар замони Тоҳириён, Саффориён ва Сомониён таҳқиқоти илмӣ бурда мешавад. Муаллиф қайд менамояд, ки «Таърихи Систон» дар хусуси давлатдории сулолаҳои тоҷикии Тоҳириён, Саффориён ва Сомониён низ манбаи арзишманд мебошад. Дар диссертатсия оварда мешавад, ки академик Бартолд В.В. оиди Тоҳириён чунин иброз намудааст, ки онҳо дар замони ҳукумати худ асосан ду мушкил доштанд: яке таъсири хориҷӣ дар Систон ва дигаре нуфузи ғайӣ дар Табаристон. Дар зербоби мазкур қайд мегардад, ки Саффориён дар сарнагунии ҳукумати Тоҳириён нақши муассир гузоштаанд. Яъне Лайс ба ҳукумати охириин намояндаи Тоҳириён Муҳаммад ибни Тоҳир поён бахшид. Муҳимтарин тафовуте ки Саффориён бо Бармакиёну Тоҳириён доштанд, ин буд, ки онҳо бе дахлат ва ё амру фармони Аббосиён ба қудрат расиданд. Муҳимтарин саҳифаи робитаи Сомониён бо вилояти Систон дар замони вориси Исмоил Аҳмад рух дод. Соли 911 Аҳмад ибни Исмоил аз ҷониби халифаи Бағдод маншури идораи Систонро соҳиб гашт. Шояд бо дастури халифа бошад, ки ҳуди ҳамин сол ба Систон лашкар кашид.

Ҳамин тавр, «Таърихи Систон» дар хусуси давраи барои тоҷикон муҳиму сарнавиштсози асрҳои IX-X маълумоте додааст, ки дар сарчашмаҳои дигар дар ин бора хабаре наёмадааст. Ин ахбор бештар бар пояи манфиати Систон нигошта шуда, муносибати муаллиф бо сиёсати ҳукуматгарро муайян мекунад.

Зербоби чоруми боби дуум оиди ҳафодиси асрҳои XI-XIV ва дар бораи ҳукумати Ғазнавиёну Салҷуқиён маълумоти муфассал дода, перомуни салтанати Хоразмшоҳиён ва давраи тохтутози муғулҳо ва ҳукуматҳои давраи муғул ахбори хеле муҳим медиҳад. «Таърихи Систон» ба зикри яке аз охириин ҳокимони Систон Рукнуддин поён пазируфта, сарнавишти Систон ва мардуми он дар авҷи бадбахтӣ ва мусибат ба анҷом мерасад. Ҷумлаи «бисёре мардум ҳалок шуд» дар поёни китоби «Таърихи

Систон» дар айни баёни воқеаи сиёсӣ нишонгари сарнавишти талхи мардуми он мебошад.

Ҳамин тавр, ахбори «Таърихи Систон» сарчашмаи муҳими таърихӣ барои омӯзиши асрҳои XI-XIV Хуросуи Мовароуннаҳр ва ба хусуси вилояти таърихии Систон буда, маводи он ҳанӯз ба қадри кофӣ истифода нашудааст. Сарфи назар аз кӯтоҳбаёнӣ ва пайвасти набудани воқеаҳои ин давра, он дорои аҳамияти муҳими илмӣ мебошад.

Боби сеюми рисола «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи таърихӣ иҷтимоии минтақа» ном дошта, оиди ҷунбишҳои мардумӣ ва фарҳангу мардумшиносии минтақа таҳқиқоти илмӣ бурда мешавад.

Дар зербоби якуми он перомунӣ шӯришҳои халқии ҳудуди Систон маълумот дода шуда, оиди яке аз вижагиҳои борики таърихи асримиёнагии Систон, ки ҳамеша пуршубу пурнизоъ буд таҳқиқоти илмӣ бурда мешавад. Дар давоми ду аср (VIII-IX) муҳимтарин ҷунбиш дар сарзамини Систон хориҷия буд. Соли 705 шӯриш бо роҳбарии Абӯхалдаи хориҷӣ Систонро ноором кард. Ҳамчунин дар аҳди хилофати Ҳишом ибни Абдумалик хориҷиён шаҳри Зарангро тасарруф карданд. Ҳодисаи дигаре, ки Систонро ноором кард, ҷанг миёни ду қabilaи араб – Бани Тамим ва Бани Бакр ибни Воил дар соли 745 буд, ки дар натиҷаи ин низоъ «бисёр мардум кушта шуд». Ҳамин тавр, «Таърихи Систон» сарчашмаи муҳим дар бораи ҳаракатҳои халқӣ дар ҳудуди Систон буда, бо истифода аз маълумоти «Таърихи Систон» метавон баъзе санаҳои дақиқ карда, гузоришҳои дигар манбаъҳои тасҳеҳ ва тақмил кард.

Зербоби дуюми боби сеюм оиди фарҳангу мардумшиносӣ ва суннатҳои давлатдорӣ минтақа дар тасвири «Таърихи Систон» маълумот дода мешавад.

Муаллиф қайд менамояд, ки «Таърихи Систон» як имтиёзи дигар дорад ва он сарчашмаи муътабар аст роҷеъ ба шинохти мардумшиносӣ ва фарҳанги яке аз вилоятҳои муҳиму таърихӣ аҷдоди тоҷикон ба шумор меояд.

Дар диссертатсия оиди «Таърихи Систон» ишора меравад, ки дар гузари таърих Систон чанд бор номи худро иваз кардааст. Муҳимтарин номҳои Систон: Систон, Заранг ва Нимрӯз будаанд. Ин ахбор барои номшиносии маҳал ё топонимика хеле муҳим буда, дар таърихнигорӣ суннати мо ба он камтар тавачҷуш шудааст. Муаллифи «Таърихи Систон», ки ба зодгоҳи худ ифтихор дорад, фазилатҳои ин минтақаро зикр мекунад, ки муҳимтарини онҳо худкифо будани минтақа, озодидӯстӣ сокинони он, зиёд будани донишмандон дар Систон будааст.

Дар «Таърихи Систон» аз оташкадаву масҷидҳои маъруф ва ҳулку атвори систониён оиди зардуштиён, масеҳиён ва собиқай ҳузури буддоиёну ҳиндуҳо низ маълумот дода мешавад.

Хулосаву натиҷаҳо ва тавсияҳои пешниҳоднамудаи муаллиф аҳамияти муҳими илмӣ назариявӣ ва амалиро соҳибанд, зеро онҳо барои муайян кардани самтҳои асосии таърихи ташаккул ва инкишофи

таърихнигории халқи тоҷик мусоидат менамоянд.

Бо вучуди ҳамаи ин муваффақиятҳо дар диссертатсияи Садиров Шарафчон Аҳтамович баъзе норасогиҳо мавҷуданд, аз ҷумла:

1. Муаллиф мебоист ки вобаста ба ҷойгоҳи муҳим доштани сулолаи Сомониён дар таърихи тоҷикон онро дар боб ё зербоби ҷудогона баррасӣ кунад.
2. Ҳодисаҳои асрҳои XI-XIV, ки дар зербоби чоруми боби дуюм инъикос ёфтаанд, пароканда омада, ҳодисаҳои он бо тартиб таҳқиқ карда намешаванд, ки ҳусни рисолаҳо коҳиш медиҳад.
3. Дар қисмати инъикоси ҷунбишҳои мардумӣ муаллиф танҳо ҷунбишҳои давраи пас аз густариши дини исломро арзёбӣ карда, аз шӯришҳои замони қадим ва аввали асрҳои миёна ёдовар намешавад.
4. Муаллифи рисола дар бораи нақши Систон дар ташаккули забони нави форсӣ ё форсии тоҷикӣ ишора карда, вале дар бораи ҷойгоҳи «Таърихи Систон» аз нигоҳи забоншиносӣ ва ҳамчунин забони қадимаи мардуми Систон ва иртиботи он бо дигар забонҳои эронӣ (аз қабилҳои паҳлавӣ, суғдӣ, бохтарӣ ва хоразмӣ) назари хешро баён накардааст.
5. Дар рисолаи оид ба нусхаҳои хаттии асар таҳқиқот анҷом дода нашудааст.

Дар маҷмӯъ эродҳои номбаргардида ба мазмуну мундариҷаи диссертатсия таъсири манфӣ нарасонида, арзиши илмӣ онро коста намегардонанд.

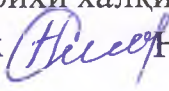
Хулоса, диссертатсияи Садиров Шарафчон Аҳтамович дар мавзӯи «Таърихи Систон» – ҳамчун сарчашмаи таърихӣ» ба талаботи банди 31-37-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори шарафёб гардидан ба дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 07.00.09 – таърихнигорӣ, маъхазшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ мебошад.

Тақриз ба талаботи банди 62-и Низомномаи Шӯроҳои диссертатсионӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ гардидааст ва талабот бандҳои 74-77, 79-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

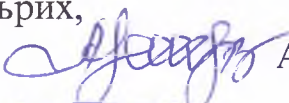
Тақризи мазкур дар маҷлиси васеи кафедраи таърихи умумӣ ва фарҳангшиносии Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав» аз 14-уми сентябри соли 2022, суратмаҷлиси № 2 муҳокима ва тасдиқ карда шудааст.

Дар маҷлиси кафедра 20 нафар иштирок намуданд. Натиҷаи овоздихӣ: “тарafdор” 20 нафар, “муқобил” нест, “бетараф” нест.

Ташхисгар:

дотсенти кафедраи таърихи халқи тоҷик,
номзади илмҳои таърих Наботов Файзидин Сайфидинович

Раиси маҷлис:

Мудири кафедраи таърихи
умумӣ ва фарҳангшиносӣ,
доктори илмҳои таърих,
дотсент Алимов Давлаталӣ Халилович

Котиби маҷлис: Абдуллоев Ҷовидон Файзуллоевич

Имзоҳои д.и.т., дотсент Алимов Д.Х., дотсент Наботов Ф.С. ва омӯзгор Абдуллоев Ҷ.Ф.-ро

Тасдиқ менамоям.

Сардори ШК ва КМ МДТ “ДДБ
ба номи Носири Хусрав” Шукурзод Ҷамшед Абдуалим

Суроғаи муассиса:

735140, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
вилояти Хатлон ш. Бохтар, кӯчаи Айнӣ, 67,
МДТ “ДДБ ба номи Носири Хусрав”

<http://www.btsu.edu.tj>

Телефон: +992 (+832-22) 2-54-81; +992 98 902 42 03;

Почтаи электронӣ: ktsu78@mail.ru

« 15 » сентябри 2022 с.